

Motion till riksdagen 2023/24:990

av **Nooshi Dadgostar m.fl. (V)**

Systemfelen i den svenska skolan

---

1 Innehållsförteckning

1 Innehållsförteckning	1
2 Förslag till riksdagsbeslut.....	1
3 Inledning.....	3
4 Stoppa marknadsskolan	4
4.1 Skolvalet	5
4.2 Ett förändrat skolfinansieringssystem.....	6
4.2.1 Återinför skolpliktsavdraget	7
4.2.2 Offentliga medel ska gå till offentlig verksamhet.....	8
4.3 Offentlighetsprincipen ska gälla för alla skolor.....	8
4.4 Ägar- och ledningsprövningen	9
4.5 Avskaffa undantagen från kravet på lärarlegitimation	10
4.6 Mer samordnade myndigheter	10
5 Förstatliga skolan – statligt huvudansvar	11
6 En kostnadsfri gymnasieskola	11
7 Arbetsmiljön i skolan	13
7.1 Klassernas storlek	13

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag som innebär att det sätts stopp för vinstjakten och

- marknadsstyrningen i skolan, förskolan och den kommunala vuxenutbildningen och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen skyndsamt bör återkomma med förslag som innebär att endast icke vinstdrivande organisationer som ideella föreningar, stiftelser och kooperativ får driva fristående skolor, förskolor, vuxenutbildning och fritidshem och tillkännager detta för regeringen.
  3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att upptagningsområdena bör baseras på att elever ska gå i en skola relativt nära hemmet men även bör ta hänsyn till eventuell boendesegregation och sträva efter en sammansättning av elever med olika bakgrund och tillkännager detta för regeringen.
  4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att varje fall av särskilda önskemål ska beslutas av skolledningen för mottagande skola i samråd med vårdnadshavare och tillkännager detta för regeringen.
  5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att möjligheten för fristående skolor att använda sig av kösystem vid antagning av elever bör tas bort och tillkännager detta för regeringen.
  6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur skolpengssystemet kan ersättas med en finansieringsmodell som bättre gynnar alla skolor, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
  7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur skolpliktsavdraget kan återinföras för en mer rättvis fördelning av resurserna till skolan och tillkännager detta för regeringen.
  8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda införandet av en begränsning där offentliga medel avsedda för skolan såsom skolpeng enbart får användas till verksamhet som kan härledas till skolverksamheten, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
  9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag till lagstiftning som innebär att offentlighetsprincipen införs i fristående skolor, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
  10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas om det i ägar- och ledningsprövningen ska inkluderas krav på att vilseledande marknadsföring inte får förekomma, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
  11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att de undantag som gäller för vissa privata skolverksamheter avseende kravet på lärarlegitimation tas bort, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
  12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten för Skolinspektionen att som sanktionsåtgärd vid konstaterade brister informera och uppmana Skolverket att hålla inne eller neka riktade statsbidrag och tillkännager detta för regeringen.
  13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör tillsättas en bred parlamentarisk utredning för att ta fram förslag om hur staten ska överta huvudansvaret för att garantera alla enheter inom skolväsendet likvärdiga förutsättningar och tillkännager detta för regeringen.

14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att förändra skollagen så att alla gymnasieelever säkras rätten till avgiftsfria och näringsrika skolmåltider, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att riksdagen bör ge regeringen i uppdrag att utreda möjligheten att i skollagen ge gymnasieelever rätt till skolskjuts och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag på åtgärder som förbättrar personalens arbetsmiljö i skolan, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas om det är möjligt att införa ett tak för klassernas storlek där undantag medges endast om synnerliga skäl föreligger såsom långt avstånd till alternativ skola, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

3 Inledning

Förskolan och skolan ska vara jämlik, och alla barn och unga ska ges samma rätt till kunskap och utbildning. En skola som ger barn lika chanser är också kompensatorisk och förmår därmed att ge mer stöd till den som kommer från sämre förutsättningar. Under lång tid fanns det en vilja till detta. Politiska reformer lade grunden för skapandet av ett sammanhållet förskole- och skolsystem som byggde på tanken om jämlikhet och likvärdighet. Så är det inte längre. Alldeles för många barn går i dag miste om en bra skolgång. På kort sikt är det ett svek mot barn och elever, och på lång sikt ett misslyckande för samhället.

Sverige har ett extremt utbildningssystem. Som enda land i världen råder det här fri dragningsrätt på de skattemedel som ska gå till våra barns omsorg och utbildning. De pengar som du och jag betalar för barnens omsorg och skolgång går till ägare av privata koncerner och hamnar ofta i skatteparadis. Dessutom leder den marknadsanpassade skolan till betygsinflation, segregation och ökad ojämlikhet. Det privatiseringsexperiment som marknadsskolan innebär har förstört möjligheterna för tusentals barn och försämrat arbetsvillkoren för de olika yrkesgrupperna i förskolan och skolan. Marknadsskolan är ett monumentalt misslyckande. Det tycker en majoritet av det svenska folket och stora delar av lärarkåren. Vänsterpartiet vill därför avskaffa marknadsskolan snarast. Barnens rätt till kunskap och utbildning kan inte vänta.

Vänsterpartiet vill satsa på hela utbildningssystemet. Från förskola till universitet och yrkeshögskola behöver kvaliteten och tillgängligheten öka. Det ska inte spela någon roll om du bor i ett miljonprogramsområde eller på landsbygden; rätten till likvärdig utbildning och bildning är grundläggande och det är politikens ansvar att säkerställa denna rättighet. Vi vill se fler lärare, tidigare insatser för barn som har det svårare i skolan och en förbättrad tillgång till lärande genom hela livet. Varje år är det nya elever som skickas igenom systemet utan tillräckliga kunskaper. För varenda en av dem är det en förlorad livschans.

4 Stoppa marknadsskolan

När experimentet med vinstdrivande privatskolor sattes i rullning så framhövdes de små skolorna. De som drevs av eldsjäljar genom kooperativ och stiftelser. Redan då varnade Vänsterpartiet för att avregleringarna i stället skulle leda till ett vinstintresse för storbolag, något som missgynnar såväl kommunala skolor som de icke vinstdrivande friskolorna. Alla partier måste ta till sig den kritik som lärare, skolledare, forskare och internationella organ har framfört gällande framväxten av den svenska skolmarknaden.

Under mandatperioden 2014–2018 ställde vi ett ultimatum till den S-ledda regeringen för att inleda ett budgetsamarbete. Den gick ut på att regeringen Löfven skulle lägga fram förslag för att stoppa vinstintresset i välfärden. Efter hårda förhandlingar gjorde de det och kort därefter röstades förslaget ned av borgerligheten och SD. Så sent som den 27 november 2020 tog vi initiativ till ett införande av offentlighetsprincipen på samtliga skolor, men återigen blev det avslag av samma politiska höger som inte bara försvarar skolkoncernernas vinster utan också tycker att skolor, elever och personal ska behandlas som affärshemligheter.

En gång i tiden var svensk skola känd för att vara världens mest jämlika, precis som Sverige som nation var. Det fanns sannerligen problem även då, men skillnaden var att en jämlik och sammanhållen skola, där allas rätt till kunskap och bildning säkrades, sågs som en grundläggande demokratifråga. I takt med att klyftorna har ökat, marknadsexperimenten i välfärden har gjort frammarsch och den demokratiska styrningen förvandlats till marknads- och resultatstyrning så har samhället förändrats. Elev blev ”kund”, skola blev ”marknad” och utbildning en ”vara”. Vänsterpartiet ställde inte upp på detta när det infördes och vi ställer inte upp på det i dag.

En förutsättning för ett riktigt bra skolsystem är att kvaliteten och behoven alltid ska komma i första rummet, inte möjligheten att berika sig på verksamheten. I skolan ska det finnas personal så att varje barn får det stöd hen behöver, något som inte får prioriteras ned för att ägare till skolkoncerner ska få större bankkonton i skatteparadis. För att nå dit behöver hela utbildningssystemet avkommersialiseras och förskolan och skolan befrias från marknadslogiken, vilket också en majoritet av det svenska folket anser.

Sverige är i dag det enda landet i världen som tillåter obegränsade vinster inom den offentligt finansierade privatägda utbildningssektorn. Lagstiftningen i andra länder är betydligt mindre generös mot privata bolag inom utbildningssektorn. I en del länder är visserligen alla bolagsformer tillåtna för de fristående skolorna men det finns ett krav på att alla offentliga medel ska komma eleverna till godo. Det finns inget annat land i världen där aktiebolag och riskkapitalbolag kan göra vinster på att bedriva utbildningsverksamheter med offentliga medel.

Kommersialiseringen och marknadslogiken är huvudanledningarna till att skolan blir allt mindre likvärdig och jämlik. Vinstdrivande skolor etablerar sig där de har bäst marknadsutsikter. Dessutom har dessa skolor ett intresse av att driva upp elevernas betyg i förhoppning om att locka till sig fler elever, vilket leder till betygsinflation och ökad segregation. Offentligt drivna skolor är däremot skyldiga att erbjuda alla elever utbildning, även barn med särskilda behov och barn vars tidigare skolor har försatts i konkurs. Vinstintresset innebär också ett resursslöseri. Dels genom att vinster plockas ut från den skolpeng som egentligen är till för undervisningen – dessa vinster har ofta förts ut ur landet till skatteparadis – dels genom att de ökande skillnaderna mellan skolor har skapat ett stort behov av kontroll och granskning, vilket leder till ökade kostnader för kommuner och staten.

Vänsterpartiet anser att demokratiskt fattade beslut och behovsbedömning bör vara grunden för nyetablering av skolor, så att inte skattemedel slösas bort på överetablering. Skattemedel ska enbart kunna användas till den verksamhet som de är avsedda för, och det ska inte finnas incitament att bedriva verksamheten på något annat sätt eller med andra mål än alla elevers lika rätt till kunskap.

Regeringen bör återkomma med förslag som innebär att det sätts stopp för vinstjakten och marknadsstyrningen i skolan, förskolan och den kommunala vuxenutbildningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Men faktum är att enbart ett beslut om vinstförbud inte löser dagens problem. Skolkoncerner kan enkelt föra över pengar till andra bolag inom koncernen och de kan även se till att föra över stora belopp till andra närstående bolag utanför koncernen genom att fakturera för diverse tjänster.

Regeringen bör därför skyndsamt återkomma med förslag som innebär att endast icke vinstdrivande organisationsformer som ideella föreningar, stiftelser och kooperativ får driva fristående skolor, förskolor, vuxenutbildning och fritidshem. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.1 Skolvalet

All forskning indikerar att betydelsen av elevers sociala bakgrund, klasstillhörighet och etniska bakgrund för skolresultaten ökar. Det s.k. ”fria skolvalet” i grundskolan har bidragit till att elever vars föräldrar har större studievana samlas i skolor där det finns många andra studiemotiverade elever. Föräldrars utbildningsbakgrund spelar allt större roll för hur väl barnen utvecklas under sin skolgång. Konsekvensen av detta har bl.a. blivit en ökande skolsegregation.

Enligt 1 kap. 9 § skollagen ska utbildningen inom skolväsendet vara likvärdig inom varje skolform och inom fritidshemmet oavsett var i landet den anordnas. En likvärdig skola betyder att alla elever ska ha lika tillgång till utbildning och lika kvalitet på utbildningen och att skolan ska kompensera för elevers olika förutsättningar. Med andra ord ska alla elever ges möjlighet till goda studieresultat oavsett bakgrund och vilken skola de går i. Men enligt flera rapporter från bl.a. Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD), som släpper Pisarapporterna, har kunskapsskillnaderna mellan de svenska skolorna ökat drastiskt. I den rapport som släpptes den 6 december 2016 pekas det fria skolvalet ut som en av de största bidragande faktorerna och under 2019 pekade OECD:s utbildningschef Andreas Schleicher på skolvalssystemet som en av faktorerna bakom försämringen av svensk skola. Marknadsskolan i sin helhet kritiserades kraftigt.

Även Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) har konstaterat att skillnaderna mellan resultaten på olika skolor ökar och att detta till stor del beror på att elever sorteras på olika skolor.

Den svenska skolan är inte i kris, men det är den svenska skolpolitiken. Skolpolitiken måste ha alla elevers rätt till likvärdig och högkvalitativ kunskap som tydlig utgångspunkt, inte bara på pappret utan också i praktiken. Men skolvalet leder åt helt fel håll. Att skolan ska vara en plats där elever med olika bakgrund och erfarenheter kan mötas blir alltmer avlägset. Vänsterpartiet anser att alla barn oavsett bostadsort, klassbakgrund och etnisk bakgrund ska garanteras en bra skola i stället för dagens segregering av skolvalssystemet.

Dagens system med ett fritt skolval i grundskolan måste därför avskaffas och ett nytt system med visionen om allas likvärdiga rätt till kunskap tas fram. Genom ett omvänt perspektiv på skolplaceringar och genom att de fristående skolornas möjligheter att använda sig av segregering antagningsregler tas bort, kan en modell som leder till mer likvärdiga förutsättningar för skolor och elever skapas.

För att skapa bättre förutsättningar för likvärdig undervisning och ett effektivt utnyttjande av skolans resurser bör skolplaceringar i grundskolan utgå från upptagningsområden där en elev i första hand får en plats på en kommunal skola.

Upptagningsområdena bör baseras på att elever ska gå i en skola relativt nära hemmet men bör även ta hänsyn till eventuell boendesegregation och sträva efter en sammansättning av elever med olika bakgrund. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Efter att en skolplacering meddelats bör det dock även ges möjlighet för föräldrar och elever att komma med alternativa önskemål. Ett sådant önskemål ska motiveras särskilt. Skäl för en annan placering kan t.ex. vara sociala skäl eller att en elev har en funktionsnedsättning och kan få bättre stöd vid en viss skola. Vid konkurrens om en plats bör platsen i första hand tilldelas en elev som bor inom samma upptagningsområde som skolan ligger i.

Varje fall av särskilda önskemål ska beslutas av skolledningen för mottagande skola i samråd med vårdnadshavare. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

För att skolvalets segregeringseffekter ska upphöra måste de antagningsregler som gäller för fristående skolor förändras. Framför allt är det den flitigt använda möjligheten att använda köer som antagningskriterium som har stora segregeringseffekter. I många fall kan flera års kötid krävas för antagning, något som är till fördel för elever som kommer från socioekonomiskt starkare hem. Elever födda i Sverige får dessutom en fördel gentemot utlandsfödda elever. Trots Skolkommisionens konstaterande av det fria skolvalets negativa effekter vill en majoritet av riksdagens partier fortsätta att experimentera med skolans elever. Idén går ut på att tvinga alla föräldrar att göra ett skolval, vilket enligt Vänsterpartiets mening skulle bidra till ytterligare segregation och klyftor.

Möjligheten för fristående skolor att använda sig av kösystem vid antagning av elever bör tas bort. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.2 Ett förändrat skolfinansieringssystem

Med en tydlig statlig finansiering och resursfördelning som utgår ifrån behoven kan de ekonomiska resurserna prioriteras och fördelas till de insatser som spelar störst roll för elevernas kunskapsutveckling. Det innebär att nuvarande system med skolpeng måste förändras.

Vänsterpartiet anser att nuvarande skolfinansieringssystem med skolpeng måste avskaffas för att öka likvärdigheten i skolan. Modellen där en viss summa pengar följer med varje elev skapar incitament för stora klasser. Kostnaderna för att bedriva undervisning är i stort sett desamma oavsett klassens storlek, vilket leder till att stora klasser går med överskott och mindre klasser med underskott. Med andra ord missgynnas skolor med hög lärartäthet och mindre klasser medan skolor med låg lärartäthet och stora klasser gynnas av dagens skolpengssystem. Skolor på landsbygd och skolor med elever med behov av mindre undervisningsgrupper är också förlorarna i detta system.

Klasstorlek och lärartäthet har betydelse för elevers kunskapsinläring. Tydligast är det för elever som går de första åren i grundskolan samt för elever som inte får så mycket stöd i sina studier hemifrån. Med ett förändrat skolfinansieringssystem, nationellt ansvarstagande och en sammanhållen skola kan den negativa trenden vändas och skolsystemet ges förutsättningar att bli jämlikt. Ett alternativt system som skulle fungera bättre är att ha en fast ersättning per klass – klasspeng – och en särskild peng som fördelas utifrån elevernas individuella behov.

Regeringen bör utreda hur skolpengssystemet kan ersättas med en finansieringsmodell som bättre gynnar alla skolor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.2.1 Återinför skolpliktsavdraget

Sverige har förmodligen de mest generösa reglerna i världen för offentliga bidrag till privatskolor samtidigt som dessa skolor kan använda bidragen nästan som de vill. Så länge skolföretag tillåts att plocka ut vinster och har ett annat uppdrag än den offentligt ägda skolan så har vi förslag på hur ett rättvisare finansieringssystem kan se ut. Redan när det nuvarande systemet infördes höjdes kritiska röster som varnade för ökade kostnader, ökad segregering och minskad likvärdighet. Nu i efterhand visar forskning och statistik att dessa farhågor tyvärr har besannats.

Trots att det var uppenbart för de flesta redan 2008 att experimentet med marknadslösningar inom skolans värld för länge sedan hade gått överstyr införde den dåvarande regeringen ännu generösare villkor för privata skolor. I propositionen Offentliga bidrag på lika villkor (2008/09:171) fastslogs det att bidragen till fristående skolor skulle beräknas på samma grunder som kommunerna tillämpar vid fördelningen av resurser till den egna verksamheten.

Villkoren är inte lika för kommunala och privata skolor. Tidigare fanns det ett skolpliktsavdrag. Det innebar att kommunen kunde göra ett avdrag i skolpengen innan pengarna skickades till de fristående skolorna. En kommun har en skyldighet att erbjuda alla skolpliktiga elever utbildning och kan inte neka att ta emot en elev. Kommunen måste även garantera att alla barn som flyttar till kommunen har en skola att gå till samt att det finns en beredskap för att ta emot elever från friskolor som går i konkurs. De enskilda huvudmännen kan i stor utsträckning välja vilka elever som ska få gå i deras skolor.

De stora överskotten inom privatskolebranschen är en följd av att skolorna är oerhört kreativa när det gäller att minska sina kostnader. Ett vanligt sätt är att anställa obehöriga lärare, som får lägre lön än behöriga. Det sparas också in på den del av verksamheten som inte direkt kan hänföras till undervisningen. Mycket står i strid med intentionerna i skolans styrdokument, men eftersom regelverket ofta är otydligt formulerat finns det inga möjligheter att beivra ens de mest uppenbara övertramp.

Tankesmedjan Balans beskriver detta i granskningen Den orättvisa skolpengen med följande ord:

”Den svenska skolpengen – med samma grundpeng för fristående skolor som för kommunala skolor – har blivit en kassako för dem som köpt avknoppade förskolor och skolor från kommunerna och sedan sålt vidare till skolkoncerner. Varje nytt verksamhetsår fortsätter de avknoppade förskolorna och skolorna att generera vinst till aktieägare i de koncerner som numer äger verksamheterna.”

Multinationella välfärdskoncerner och börsnoterade aktieföretag utnyttjar den orättvisa svenska skolpengen för att öka sina vinster. Priset betalas av barn, elever och medarbetare i kommunala förskolor och skolor eftersom dessa får en mindre grundpeng relativt det ökade ansvar som kommunen har.

Nätverket för en likvärdig skola går i sin rapport Förändring av resursfördelning för ökad likvärdighet i grundskolan igenom frågan grundligt och konstaterar att minst 20 procent av kommunens skolkostnad bör avräknas före beräkning av skolpeng för fristående skolor.

Frågan har även utretts av Björn Åstrand i samband med utredningen En mer likvärdig skola – minskad skolsegregation och förbättrad resurstilldelning (SOU 2020:28). Även där konstateras det att de privata skolorna inte ska få lika mycket resurser som de offentligt ägda skolorna.

De privata skolorna har inte samma skyldigheter, syften eller ambitioner som de kommunala skolorna och har därför inte samma kostnader. De privata skolorna blir alltså överkompenserade ekonomiskt medan den kommunala verksamheten tvingas att skära ned. Därför bör regeringen utreda hur skolpliktsavdraget kan återinföras för en mer rättvis fördelning av resurserna till skolan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.2.2 Offentliga medel ska gå till offentlig verksamhet

De senaste åren har vi i media kunnat ta del av uppgifter om skolkoncerner som har använt skolpeng för att köpa skärgårdstomter, våffelstugor eller att sponsra innebandylag. Detta samtidigt som det rapporteras om stora brister i verksamheten. Vinstjakten är en av anledningarna till att skolan blir allt mindre likvärdig och jämlik. Vinstintresset innebär också ett resursslöseri. Dels genom att vinster plockas ut från den skolpeng som egentligen är till för undervisningen, vinster som ofta har förts ut ur landet till skatteparadis – dels genom att de ökande skillnaderna mellan skolor har skapat ett stort behov av kontroll och granskning. Även Skolinspektionen har i sin årsrapport för 2022 lyft att avsaknaden av reglering av vad skolpengen ska användas till gör att de inte kan agera om en huvudman med stora kvalitetsbrister i skolverksamheten samtidigt använder delar av skolpengen exempelvis till annan slags verksamhet inom ett företag eller till vinstuttag. För Vänsterpartiet är det oacceptabelt att offentliga medel ämnade åt skolan försvinner iväg ut från skolan.

Regeringen bör utreda införandet av en begränsning där offentliga medel avsedda för skolan såsom skolpeng enbart får användas till verksamhet som kan härledas till skolverksamheten. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3 Offentlighetsprincipen ska gälla för alla skolor

Offentlighetsprincipen gäller inte för skolverksamhet som bedrivs av enskilda huvudmän. I betänkandet av Utredningen om en mer likvärdig skola (SOU 2020:28) föreslås att uppgifter om samtliga skolenheters förutsättningar, verksamhet och resultat ska finnas tillgängliga. Det handlar om att skapa förutsättningar för ett välfungerande skolsystem ur såväl ett samhällsmedborgarperspektiv som ett styrningsperspektiv.

2020 fattade Skolverket beslut om att inte längre publicera enskilda skolors resultat, antal elever per lärare, föräldrarnas utbildningsbakgrund, lärarbehörighet och liknande uppgifter. Men även registret över vilka skolor som finns i Sverige hemligstämplades.

Bakgrunden var ett beslut av Statistiska centralbyrån och en lagakraftvunnen dom i kammarrätten där privatägda skolors uppgifter ansågs vara affärshemligheter. Att uppgifter om hur en skola drivs – och att den ens finns – betraktas som affärshemligheter innebär att det i praktiken är omöjligt för föräldrar och elever att göra välgrundade val. Men också att granska hur privatägda skolor drivs. Det utgör inte en bra grund för ett seriöst skolväsende.

Att Idéburna friskolors riksförbund menar att offentlighetsprincipen bör gälla alla skolor visar att det framför allt är de vinstdrivande skolorna som tjänar på att hålla viktiga uppgifter hemliga. Statistik som rör elever och lärare ska inte betraktas som affärshemligheter. Offentlighetsprincipen är central i en demokrati och bör omfatta alla skolor. Det finns dessutom skäl att tro att ett införande av ett vinstförbud i skolan skulle generera vissa tveksamheter hos mindre nogräknade skolbolag. Möjligheten att granska alla skolor är därför ett viktigt verktyg för att allt ska gå schysst till under övergångsperioden. Därför bör regeringen återkomma till riksdagen med förslag till lagstiftning som innebär att offentlighetsprincipen införs i fristående skolor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.4 Ägar- och ledningsprövningen

Som en del av Vänsterpartiets uppgörelse med regeringen 2014–2018 om vinster i välfärden utreddes ägar- och ledningsprövning för välfärdsföretag. Det resulterade sedan i ett lagförslag som riksdagen 2018 tog ställning till och biföll. Ägar- och ledningsprövning innebär att Skolinspektionen prövar insikt, lämplighet och ekonomiska förutsättningar hos de aktörer som ansöker om tillstånd att starta en fristående skola och hos befintliga huvudmän för fristående skolor. Ägar- och ledningsprövningen har inneburit att Skolinspektionen fått mer kraftfulla verktyg att ingripa mot oseriösa aktörer inom friskolesektorn. Efter flera år med prövningarna går det att konstatera att det finns behov av ytterligare skärpta krav där nuvarande lagstiftning inte räcker till.

Under våren 2023 lyfte Dagens Nyheter i en granskande artikel hur friskolor marknadsför sig genom falska påståenden som att de inte har någon vinstutdelning samtidigt som ägarna plockat ut miljoner ur bolaget och med att de har de bästa legitimerade lärarna med lång erfarenhet och hög pedagogisk kompetens samtidigt som en stor andel av personalen är obehörig. Samtidigt uppger Skolinspektionen i samma artikel att det saknas lagstöd för att göra en tillsyn för att granska den information som lämnas till barn och föräldrar, t.ex. på skolans hemsida. De hänvisar i stället till att det i dag är upp till vårdnadshavare och elever att själva granska att den dokumentation som finns stämmer innan de väljer skola.

Det har också uppmärksammats hur skolkoncerner har egna sökmotorer för gymnasievalet med generiska namn som ger intrycket av att visa alla skolor men i själva verket bara informerar om koncernens egna skolor.

Att välja skola kan vara ett av de viktigaste valen vårdnadshavare och barn gör. Då är det viktigt att den information som finns tillgänglig inte medvetet försöker vilseleda. Därför bör det utredas om det i ägar- och ledningsprövningen ska inkluderas krav på att vilseledande marknadsföring inte får förekomma. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.5 Avskaffa undantagen från kravet på lärarlegitimation

Elevers rätt till utbildning förutsätter att skolan är tillgänglig för alla och att det finns välutbildade lärare och andra resurser som behövs för att ge utbildningen en god kvalitet. På alla skolor behövs kompetenta lärare som kan möta varje elevs behov i sin undervisning och som kan delta aktivt i den pedagogiska utvecklingen. Det råder stor brist på lärare och pedagoger i svenska förskolor, skolor och fritidshem. Bristen på behörig personal gör att det i praktiken är möjligt att som obehörig få jobba flera år i sträck på samma skola eller förskola. Vänsterpartiet är övertygat om att den som väljer att fortsätta att arbeta som lärarvikarie under flera år också har kapaciteten att klara av att ta en lärarexamen. Detsamma gäller även pedagoger inom förskolor och fritidshem. I dag saknas det dock tillräckliga incitament för många huvudmän att stötta sina vikarier och obehörig personal att läsa sig till en behörighet. Det går även att konstatera det faktum att många privatägda skolor har färre behöriga lärare eftersom det är billigare att ha obehöriga lärarvikarier. På så sätt kan de vinstdrivande koncernerna utöka sina vinstmarginaler och öka företagens värde inför en framtida försäljning. Vissa privata skolkoncerner får dessutom undantag i lagstiftningen gällande kravet på lärarlegitimation eftersom de bedriver en stor del av undervisningen på engelska och den som undervisar på ett annat språk än svenska inte behöver ha lärarlegitimation. Även Waldorfskolorna har ett undantag från kravet på lärarlegitimation. Där pekade Skolinspektionen i sin granskning från 2022 specifikt ut att bristen på behörig personal med legitimation gör att skolorna misslyckas med att leva upp till läroplanens krav på utbildningens innehåll och kvalitet. Detta är något som måste förändras. Alla friskolor bör följa den läroplan som gäller för alla andra skolor i Sverige och de ska dessutom inte få undantag gällande lärarlegitimation.

Regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att de undantag som gäller för vissa privata skolverksamheter avseende kravet på lärarlegitimation tas bort. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.6 Mer samordnade myndigheter

I sin årsrapport för 2022 lyfter Skolinspektionen att skolor som bedömts ha omfattande brister samtidigt kan bli föremål för statligt stöd. Huvudmän ska enligt lagstiftningen ha en självständig förmåga att leva upp till sitt omfattande ansvar. Ett föreläggande från Skolinspektionen, eventuellt med vite, syftar till att påverka huvudmannen att av egen kraft höja ambitionerna för skolverksamheten och att genomföra förbättringsinsatser som håller över tid.

Skolinspektionen lyfter att ansvarsutkrävandet från deras föreläggande tappar sin verkan om huvudmannen samtidigt tar emot stöd från t.ex. Skolverket. Skolinspektionen lyfter även att i vissa fall kan huvudmän som fått förelägganden från dem gällande omfattande brister, förutom att bli föremål för statligt stöd, även välja att använda delar av skolpengen till annat än skolverksamheten, såsom till andra verksamheter inom ett företag. För Vänsterpartiet är det viktigt att de pengar staten betalar ut till skolverksamhet också går till det. Det är också viktigt att huvudmännen kan upprätthålla en god kvalitet i verksamheten baserat på skolpengen innan de får riktade statsbidrag till kvalitetshöjande insatser.

Regeringen bör utreda möjligheten för Skolinspektionen att som sanktionsåtgärd vid konstaterade brister informera och uppmana Skolverket att hålla inne eller neka riktade statsbidrag. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Förstatliga skolan – statligt huvudansvar

Kombinationen av friskolereformen, det fria skolvalet och kommunaliseringen har fått katastrofala konsekvenser för både likvärdigheten och kvaliteten i den svenska skolan. De åtgärder som hittills vidtagits för att återupprätta kvalitet och likvärdighet är inte tillräckliga för att lösa denna problematik. För att möjliggöra återuppbyggandet av en jämlik skola behövs det en aktör, staten, som tar huvudansvaret för den svenska skolan. Kommunerna ska finnas kvar som en viktig aktör i samarbete med staten, men eftersom förutsättningarna och engagemanget för skolan varierar så mycket från kommun till kommun så är dagens kommunaliserade skola till skada för både enskilda elever och samhället. Att elever får en undervisning av högsta kvalitet – likvärdig över landet – är en angelägenhet för alla. Vilken skola en går i ska inte avgöra kvaliteten på ens utbildning. En likvärdig skola förutsätter en likvärdig ekonomi och ett statligt ekonomiskt ansvar är därmed centralt för att nå det. Likvärdiga förutsättningar innebär inte lika mycket pengar till alla skolor, utan att resurserna fördelas efter behov.

Lärarna är den viktigaste faktorn i skolan för att alla elever ska kunna prestera och utvecklas maximalt. Undervisningsuppdraget måste därför gå direkt från staten till lärarprofessionen samtidigt som lärarprofessionen och skolforskningen måste ges större utrymme att påverka framtida skolreformer. De ska avgöra vilka konkreta insatser som ska göras för att nå målen medan staten reglerar förutsättningarna. Detsamma gäller för skolans ledning. Om staten övertar arbetsgivaransvaret underlättas också möjligheterna att bedriva en nationellt sammanhållen skolpolitik.

Det kommunala huvudmannaskapet med 290 olika sätt att styra skolan har skapat ett byråkratiskt system. Med en tydlig statlig finansiering och resursfördelning som utgår ifrån behoven kan de ekonomiska resurserna prioriteras och fördelas till de insatser som spelar störst roll för elevernas kunskapsutveckling. Med ett nationellt ansvarstagande kan den negativa trenden vändas och skolsystemet ges förutsättningar att bli likvärdigt. Vänsterpartiet anser att skolväsendets olika delar ska hänga ihop och därmed bör frågan om huvudmannaskap belysas när det gäller skolväsendets samtliga delar. Nyligen presenterades en utredning i form av ett besluts- och kunskapsunderlag kring förstatligande av skolan. Utredningen innehåller inga skarpa förslag eller förslag på författningsändringar, utan består i huvudsak av bedömningar.

Det bör tillsättas en bred parlamentarisk utredning för att ta fram förslag om hur staten ska överta huvudansvaret för att garantera alla enheter inom skolväsendet likvärdiga förutsättningar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 En kostnadsfri gymnasieskola

Gymnasieskolan har utvecklats från en angelägenhet för några få till en skola för de allra flesta. Allt fler ungdomar har fått möjlighet till mer och bättre kunskaper som

svarar mot höjda krav från såväl arbets- som samhällsliv. För Vänsterpartiet är satsningar på utbildning en nödvändig förutsättning för samhällets utveckling och social frigörelse. Gymnasieskolan ska därför vara en rättighet och ge alla elever utökade valmöjligheter genom att förmedla kunskap och bildning. Vänsterpartiet vill att alla unga ska få en fullständig gymnasieutbildning. Därför motsätter vi oss de hinder som finns för att detta ska vara en verklighet. Även om majoriteten av landets gymnasieskolor i dag erbjuder fri skolmat så är det frivilligt och upp till kommunerna och de andra huvudmännen att avgöra om gymnasieeleverna ska ha kostnadsfri mat eller inte. Vi menar att lagstiftningen om skolmat som endast finns för grundskolan även bör innefatta alla elever vid gymnasieskolor.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att förändra skollagen så att alla gymnasieelever säkras rätten till avgiftsfria och näringsrika skolmåltider. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

En av de mest bekymmersamma konsekvenserna av kommunaliseringen och kommersialiseringen av skolan är koncentrationen av gymnasieskolor i större tätorters kärnor. Under de senaste åren har små kommuner en efter en tvingats lägga ned sina gymnasieskolor p.g.a. sviktande elevunderlag. De har svårt att konkurrera på skolmarknaden mot större kommuner och friskolors påkostade reklamkampanjer och gymnasieprogram med nya spännande inriktningar. Som en konsekvens får eleverna från framför allt landsbygden och förorter långa dagar med långa resor till och från sina skolor. Kommunaliseringen av skolan har gjort att när alla kommuner ser till sina egna skolor först konkurreras de små ut av de stora kommunerna, och för friskoleföretagen är det inte lönsamt att vara ocentralt placerade.

I rapporten Utanförskap, våld och kärlek till orten från Barnombudsmannen (BO) 2018 vittnar barn om hur det är att växa upp i vad BO definierar som utsatta kommuner och förorter. Barnen beskriver att de konsekvent möts av låga förväntningar från vuxenvärlden. De upplever också att de befinner sig längst ned på den politiska agendan. Många av barnen i rapporten saknar dessutom hopp om framtiden. De tror inte att de kommer att få något jobb när de blir vuxna. För Vänsterpartiet är det oacceptabelt att det ser ut så här.

För oss är det självklart att Sverige ska vara ett land som håller ihop. Våra gemensamma rikedomar skapas av hela landets resurser och hela landets arbete. Då ska frukterna av det arbetet också komma hela landet till del. Vänsterpartiet vill satsa på de förorter, bruksorter, landsbygdsområden och andra delar av Sverige som har svikits av den tidigare högerregeringen. Vi är många som drabbats och det är vår tur nu. Vi ska kunna lita på att välfärdssamhället fungerar oavsett var vi bor. Avståndet till storstädernas centrum ska inte avgöra hur stark välfärden är. Offentlig service ska inte styras av marknadslogik och enbart utgå från efterfrågan. Med våra gemensamma resurser har vi möjlighet att göra en fördelning utifrån andra värden, för det krävs likvärdiga grundförutsättningar oavsett var i landet du bor. Därför har Vänsterpartiet högre politiska ambitioner än regeringen när det kommer till att alla ska ha möjlighet att studera på en gymnasieutbildning.

Eftersom de kunskaper som gymnasieskolan ska förmedla måste betraktas som en rättighet för varje elev ska skolan inte kunna frångå sitt ansvar genom att hänvisa till att det är en frivillig skolform. Att kunna läsa på gymnasiet ska inte vara en klassfråga – tyvärr håller det på att bli det i dag. För att det ska vara en rättighet för alla att kunna studera på gymnasiet måste de kunna ta sig dit. Trots det har vi kunnat se runt om i landet hur regioner och landsting lägger ned kollektivtrafiken på landsbygden. Detta

har slagit hårt mot många familjer som bor där och som har barn i gymnasieåldern. Helt plötsligt har de tvingats välja mellan att låta sina barn flytta hemifrån redan vid 16 års ålder, att hela familjen ska flytta eller att skjutsa sina barn till skolan varje dag. De tvingas ta omvälvande livsbeslut men får även stora omkostnader. För familjer som inte har ekonomiska resurser kan det innebära att gymnasiet är något deras barn tvingas välja bort. Gymnasieskolan är den enda skolformen i Sverige där de som fortfarande är betraktade som barn inte har rätt till skolskjuts om de bor långt från sin skola. För att gymnasiet ska vara en rättighet i hela landet och inte en klassfråga ska alla ha samma möjlighet att ta sig dit. Riksdagen bör därför ge regeringen i uppdrag att utreda möjligheten att i skollagen ge gymnasieelever rätt till skolskjuts. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Arbetsmiljön i skolan

Arbetsmiljön i skolan måste förbättras. Skolan är Sveriges största arbetsplats men samtidigt också en av de sämsta avseende arbetsmiljön. Stora mängder administration, för få kollegor och icke anpassade lokaler är bara några av de saker som hör till vardagen för lärarna. Vänsterpartiet vill ge skolan mer resurser. Vi vill även se en systematisk förändring som är bortom marknadslogik och new public management. Det är viktigt att förbättra lärarnas och hela skolpersonalens arbetsvillkor för att kunna motverka bristen på lärare och andra yrkesgrupper i skolan. Arbetsmiljön och arbetssituationen är de vanligaste skälen till att lärare väljer att arbeta med något annat än skolan.

För att förbättra lärares arbetsmiljö behöver lärarna få fler kollegor som har annan kompetens än att vara just lärare. Det behövs bl.a. en bättre fungerande elevhälsa. Om barn mår dåligt är det viktigt att de får ett professionellt bemötande. I dag faller det ansvaret alldeles för ofta på redan överarbetade lärare. Många utbildade lärare och förskollärare jobbar i dag inom andra yrken. Med en bättre arbetsmiljö kan många behöriga lärare lockas tillbaka till att arbeta inom skolan.

Regeringen bör återkomma med förslag på åtgärder som förbättrar personalens arbetsmiljö i skolan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7.1 Klassernas storlek

Varje elev är en unik individ och det är en stor tillgång i skolan. För att läraren ska ha en rimlig chans att kunna hjälpa och stödja varje elev utifrån elevens egna förutsättningar måste klasstorleken radikalt minskas. Klasstorlek är också en fråga om en likvärdig utbildning i hela landet. Det säger sig självt att undervisningen inte kan bli likvärdig om undervisningsgruppernas och klassernas storlek skiljer sig åt alltför mycket mellan olika kommuner.

Vänsterpartiet anser att varje elev bör få tillgång till mer av den viktiga resurs som lärarens tid och engagemang är. För att läraren ska ha en rimlig chans att kunna hjälpa och stödja varje elev utifrån elevens egna förutsättningar måste undervisningsgrupperna minska. I stället ser vi allt fler exempel runt om i landet där klassernas storlek ökar för att i kommunerna spara pengar eller i friskolorna för att kunna ta ut mer vinst. För att kunna garantera alla elever och lärare en dräglig arbetsmiljö behövs det en nationell reglering av klassernas storlek som kan variera utifrån ålder.

Det bör därför utredas om det är möjligt att införa ett tak för klassernas storlek där undantag medges endast om synnerliga skäl föreligger såsom långt avstånd till alternativ skola. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Nooshi Dadgostar (V)

Andrea Andersson Tay (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Isabell Mixter (V)

Daniel Riazat (V)

Ida Gabrielsson (V)

Tony Haddou (V)

Vasiliki Tsouplaki (V)